

JEHOVA PROSPERANTE.
PERMISSU AMPL. COLLEGII PHIL
IN ACAD. CHRISTINEA FENNORUM, 127

מַלְכַת
הַשָּׁמַיִם

SEN
REGINAM COELI,

Jer. 7. v. 18. & Cap. 44. v. 17. 18. 19.

L U N A M

esse,
D U C E

Mg. CHRISTI ERNO

A L A N D R O,

Eloq. Rom. Prof. Ordin. & Celeb

Propugnabit,

Quo

BRABEUM HONORES MAG. PHIL

Consequatur,

JOHANNES BENEDICTUS MANNUS. LIB

In Diem 1. Decembr. A. 1703. à nato Christo

ABORE, Excud. JOHANNES WINTER Reg. Typ.

S: R: M:

Maxime Fido Viro,

REVERENDISSIMO IN CHRISTO
PATRI AC DOMINO,

DN. JOHANNI
GEZELIO,

S.S. Theologiæ Doctori Con-
summatisimo, Inclytæ Dicc-
cesios Aboensis Episcopo E-
minentissimo, Regiæ ad Au-
ram Academiæ Procancellario
Magnificentissimo,

Consistorii Ecclesiastici Præsi-
di Gravissimo,

Domino, Mæcenati ac Patrono
Benignissimo & Gratosissimo,

Felicitatem & Seros Annos!

Reverendisime
Pater ac Domine

Quod informem hanc & incomptam opel-
lam,

N O M I N E T U O,

per

Universum cultiorem orbem,

ob

Divinam sapientiam,

Summum in DEUM & Ecclesiam Zelum,

Maximam In Regem & Patriam fidem,

Celebratissimo ac Splendidissimo,

Illustrare ausus sum,

Duplex causa in promptu est:

Seilicet ipse Academici ordinis caput es,

Sub cujus umbra, nos studiis dediti, requi-

escimus.

Et propensissimus tuus erga omnes Litter-

rarum Cultores favor extat:

Quos,

Magnificentissime Domine,

instar solis,

Claros suos in teneras plantas radios spar-
gentis,

Multis malis pressos benigne erigis,

Quem hic prædicare desinam,

quia animadverto fore,

Ut pondere laudum, quas meruisti, obrutus,
magis imbecillitatem ingenii mei de-

tegam,

quam tuam virtutem sicut par est ex
primam.

Suspice itaque, hoc quicquid est, benigne,
gratumq; ac humilimum dantis affectum,
non muneris vilitatem respice.

Pium, calidū & assiduū meum erit votum,
ut diu

EMINENTISSIME DOMINE PRÆSUL,

Vivas, Vigeas, Floreas,

REGIS NOSTRI INVICTISSIMI (cui

Deus assistat) AMOR,

Patriæ grande DECUS,

Hæreticorum TERROR,

Christianorum COLUMEN,

Clientulorum deniq; MÆCENAS summus.

J. P. H. M. A. N. N.

I. N. J.

MEMBRUM PRIMUM.
ARTICULUS PRIMUS.

DEUS O: M: eximiam sui notitiam, hominum mentibus, quo hi ad sui contemplationem excitati, ex accuratiori beneficiorum suorum pen- sitatione se summum & verum Deum esse, verumque sui cultum in amore & timore sincero consistere, addiscerent; indelebili prorsus stilo per naturam impressit. Testantur hoc abunde satis, vehementes isti conscientiae morsus, ob admissa horrenda quadam facinora, in hominibus etiam nulla lege obligatis: cujus vires tanta sunt in gentilibus, ut non solum obtineant vim legis, discrimen honestorum & turpium, distantis, sed & clarè monstrant eorum cordibus naturaliter inscriptum, DEum malorum vindicem existere. Præterea homines cæteris animalibus non præsta-

A

rens

rēnt, si quod potissimum est ignorarent; illa quippe in nulla alia re adeo conspirare cernimus, quam in eo ut laudent & venerentur Deum. Hujus autem notitiæ ductu cum eousque pervenerint, ut unum Summum & potentissimum Numen dari statuunt, eos ad cultum aliquem, ex amore illo erga Deum, naturaliter propendere nemo sanus, credo, inficias ibit. Ex naturā vero de unius veri Dei existentia & cultu convicti, quod tamen tot sibi finxerint Deos, fecit, insufficientia rationis corruptæ ad plene comprehendendum Summum hoc & invisibile Numen; Ideoque falsis præjudiciis & cæcis imaginationibus immersa hoc vel illud objectum *Διὰ τὴν ἀπ' αὐτῆς ὠφέλειαν* absque ulteriori examine sibi colendum suscepit. Deinde vulgo sibi peritulum habebant, Deum cœlo stellisque, tanquam Diis inferioribus, cunctarum rerum administrationem tradidisse. Tandem quod Philosophi, etsi alias unum profiterentur Deum, semper ad palatum vulgi plurimum facerent mentionem. Denique cum extra divinam revelationem

mo-

modum colendi verum Deum non invenirent, in illarum rerum cultu, per quas maximis eos cumulare beneficiis Deo placuit, convenientissime & piissime eundem coli putarunt: Unde insignis mox Deorum ortus est numerus. Sed proh dolor magis dolendum est, quod etiam proprius Dei populus tam ex lumine naturæ quam gratiæ plus satis gnarus unum verum Deum adorandum esse, ad omnium fere gentium Idola invocanda se decipi passus sit. Inter quæ etiam fuit מלכת השמים *Regina cæli*, de qua jam breviter differere in animum induxi. Memor autem istius Arabum, *Ordinatio, scientia supremus est gradus & hujus Rabb. כתב כלי סדר השדה כל עבודה scriptum sine ordine & metodo, ager sine cultura est.* Ita bono cum Deo procedere decrevi: Ut primo breviter enumeratis atque rejectis sinistre judicantium opinionibus, vera sententia delegatur ac probetur: dein varius hujus מלכת השמים cultus apud varias gentes recenseatur: denique quali Sacrificio hoc Idolum formellæ Israeliticæ honorantur paucis inquiratur.

ART: SECUND.

DE מים מלכת disquisiturus, primo
 in vocis מים etymologiam inquiram,
 quæ originem suam juxta quosdam
 repetit ab Hebr מים *ibi, illic*, & מים *aqua*,
 q: d: illic super cælum sc: congregatæ
 sunt aquæ. Rabb: componunt ab מים
ignis & מים *aqua*. Alii מים originem
 trahere existimant a מים *stupuit*, *obstu-*
puit cum conjuncto מים, quia stupendo
 modo aquæ illic detineantur. Piscator
 à מים *miratus est*, *pre admiratione*
stupuit, Derivat; quod propter insignem
 vastitatem hujus corporis, adspicientes,
 ex admiratione, in stuporem rapiantur.
 Cl. Opitius cum accuratioribus Philol:
 Arab. *Schamma* vel *Schammava* aliis fuit,
superne textit hujus Rad: esse dicunt, at-
 que מים sign: *corpus altum*, *superne*
regens, *supereminens*, in specie cælum:
 Idque recte satis, Jam de voce מלכת. In cu-
 jus originatione tradenda לא כל אצבעות
 החכמים שוות *Non Omnes digiti sapi-*
entum sunt aequales. B: Doct: Luth: cum
 Forstero ab הלך *adivit*, *accessit*, *ire*
fecit

fecit, vel mutatione ה in נ & transpositione litterarum א לך מהלך *itio, ambulatio*, Rabb Astron: *motus planetarum*, deducit; siquidem commode per opus seu effectum aliquod cœli, ex singulari motu, concursu & influxu planetarum, magnam in hæc inferiora vim obtinentium, proveniens, transferri putet. Ab hisce dissentiunt R: D: Kimchi, D. Hulsemannus, Pagn: Ar. Mont: Junius & nonnulli alii ab inusitato שׁוֹל derivatives: unde natum שׁוֹלמלך, *opus, ars, artificium*, meton: *opes, facultates*, juxta eos in Constr. pro שׁוֹלמלך deficiente נ שׁוֹלמלך haberet: defendunt hanc derivationem quo confidentius הׁוֹל exponere ipsis liceat per *opus & machinanz cœli*. Verum cur in Solo Jeremia, in unicâ hac voce toties litera נ deficeret, quum שׁוֹלמלך in sign. *operis*, vicibus plus quam quadraginta cum נ adhibeatur. R. S: Jarchi, Deodatus & Vatablus rectius ut puto ad R: שׁוֹלמלך *regnavit, Rex fuit*, referunt, nihilominus tamen in expositione errant: ille etenim stellam aliquam magnam in cœlis præ cœteris conspicuam, hi Solem, denotare existi-

mant. Quos fere sequitur Piscator. A-
 lia autem mens est Kircheri, is notissimam
 illam à Judæis ac gentilibus maxime cul-
 tam constellationem, Plejadum sc: aut
 Vergiliarum, quam nomine כוכב בנות
 venire putat, nomine ה' ה' cultam tradit:
 nec longe a veritate aberraret, si taber-
 nacula seu tentoria, in quibus virgines
 corollis revinctæ & singulæ singulis in
 spatiis sedentes in honorem Veneris, cu-
 pientibus sui copiam fecere, per ה' ה'
 explicaret: ceu faciunt Strabo, Herod: Seld:
 & Pheiff: Aliqui Interpretum de Junone,
 Venere & Afrorum Cœlesti accipiunt.
 Alii volunt hoc nomine vel lunam una
 cum terra cultam fuisse, vel vocem ה'
 non esse pure Hebr: nec cum Hebr. lin-
 gua convenire, sed esse nomen Idoli ab
 ea gente acceptum, quam in sacrifican-
 do huic Idolo Israëlita imitati sunt. Cl.
 Seb: Schmidius rem tanquam incertam
 in medio relinquit, tantum affirmat esse
 creaturam vel creaturas in cœlo, cui vel
 quibus fertilitas temporum anni, quoad
 fruges & alia terræ nascentia ab Idololatri-
 adscripta fuerint, & sub formâ mulieris cul-
 tum

eum hoc Idolum, unde & terminatio & suffixa sint foeminina.

ART: TERT:

Optimè rem acu tetigerunt Maldonatus, Sanctius, Lorinus, R. Abarb. Klozius, Ritterhusius, Frisemuth, Rivetus, C: Dieterichus, Pfeifferus cum multis aliis, qui M natales suas debere asserunt R מלך unde foem: מלכה *Regina* Constr: מלכת & interpretantur per *lunam*, quæ certe præ aliis sideribus nomen Reginae merita est; quandoquidem in expanso cæli in suo ornatu & Majestate instar Reginae incedat, vicarias absentis mariti sui Solis partes in illuminandâ terrâ subeat, revolutione suâ Menses, sicut Sol annos, faciat, solaque nocturnas tenebras (quod non potest infinita illa stellarum multitudo) dissipet: quapropter etiam in Scripturâ S. למשלח הלילה *in dominium noctis* creata dicitur, & ab Aristotele *Solis amula noctisque decus* appellatur.

ART. QUARTUS.

Nihil igitur obstat, quin luna, *Διὰ τὴν*
πρὸς ἥλιον κοινωνίαν, καὶ τὴν μεγάλην
τῆ Φωτὸς, γίνεται γὰ ὡςπερ ἄλλο ἥλιος
ἐλάττων, propter solis societatem, rece-
ptumque lucis, est enim quasi sol alter mi-
nor, nomine Reginae caeli insigniri possit.
 Siquidem sol apud plurimas gentes, ut po-
 re Phœnices & Carthaginenses, appelletur
 𐤇𐤌𐤍 leu 𐤇𐤌𐤍 𐤅𐤁𐤁 Rex vel Dominus
 caeli vel Punicè 𐤁𐤏 & 𐤇𐤌𐤍 𐤅𐤁𐤁 unde
 𐤁𐤏𐤇𐤏. Luna autem 𐤁𐤏𐤇𐤏 leu 𐤁𐤏𐤇𐤏 at-
 que 𐤇𐤌𐤍 𐤅𐤁𐤁 Regina vel Dominus
 caeli & ab Horatio Siderum Regina bicornis :
 sub quo cognomento etiam ades sibi sa-
 cras habuit in 13 Regionibus teste P: Vi-
 ctore : & verisimile non videatur, Gen-
 tiles, adeo superstitiosos ad minimos
 quosque, à quibus vel paululum in re-
 bus suis adjuvarentur, colendos, lunam,
 à quâ sine dubio maximis se affici bene-
 ficiis animadverterent, sine omni hono-
 re divino reliquisse. Jam autem Lunam
 culturi (quod certum est) quo nomine
 eam potius honorare possent, quam u-
 xoris

xoris seu Reginae solis? quum hæc simul cum sole ad generationem rerum multarum conducatur, & ut vitalis calor ab eo tanquam viro, ita humor ab hac tanquam foemina proveniat. Objiciunt adversarii $\tau\delta$ שמש (*sol*) esse foem: ירח (*luna*) vero masc: generis; atque præterea provocant ad auctoritatem Excell: Buxtorffii, quem à R: שמש hanc vocem derivare affirmant. At hæc nihil huic assertioni derogant; quum juxta reponere queam שמש quod etiam *solem* sign: esse masc: & ירח *lunam* foem: præter hæc præsentem superstitionem non apud Hebr: sed gentes, quibus Sol Deus, luna vero Dea est, nata. Quod ad auctoritatem Buxt: attinet, respondeo me nullibi in scriptis ejus reperisse, ubi ex professo dicat, Rad: שמש $\tau\delta$ hanc originem dare, sed tantum Lect: Benev: liberum relinquere judicium an ad Rad: שמש vel ירח reducere velit.

ART: QUINTUS.

PRæter hæc quæ jam dicta sunt, claresatis ex ipso textu concludere licet, eos
lu-

lunam hic indigitasse. Dicit quippe Prophe-
 ta (N) eos confecisse *דגנ*, i. e. *plac-*
entas arte & curâ non vulgari paratas;
 quas S. Crysolthomus *πίπλα*, Olympi-
 odorus *πέπλατα* *cupedias* (i. e. *placentas*
 aut panes è rælle triticique purioris si-
 milâ confectas, cujusmodi Ethnicos in Neo-
 meniarum festis Lunæ sacrasse, Hero-
 dotus & Lucianus scribunt) fuisse sen-
 riunt. Et sacrificasse Reginae cœli atque
 libasse ei libamina, hircos procul du-
 bio & boves cornutos ad imitationem
 lunæ primo nascentis, juvencos, agnos
 aliaque animalia juniora, quæ cum suis
 libaminibus gentiles Lunæ immolabant;
 quia hæc sacrificia symbolica, eam æ-
 quiori animo accipere putarent; (2)
 Quod in Civitatis plateis focos accende-
 rint Israëlitz, & filii cum Parentibus li-
 gna; collegerint, hoc moris Ethnici in
 Noviluniis usitati studio fecerunt, quos,
 cum Neomenias celebrarent, in plateis
 ante domos suas *πυρκαϊας* festos & lu-
 strales ignes accendere solitos fuisse ex
 historiis constat. (3) Ex hisce Prophe-
 tæ verbis *Faciemus quodcumque prodic-*

rit ex ore nostro, adolendo Regine Cæli,
tum enim saturati sumus panibus, & hila-
res eramus id est vitam genialiter & ju-
cundè ducebamus, malumque non vidi-
mus, evinci omnino potest, eos pro
felici mensis integri decursu vota fecis-
se, boni omnia causa primos hos men-
sis dies solenniter egisse, atque in his
epulis & hilaritati in lunæ honorem li-
berius indulgisse, serio nempe persuasos
omnia mensis ineuntis tempora & ince-
pta felicem eventum ex eâ religione
fortitura: quandoquidem hunc morem
in Neomeniarum festis obtinuisse cla-
rum sit, tam ex gentium Neomeniis,
quæ in Neviluniorum solennitatibus se
conviviis, ludis, choreis oblectare, o-
mnem lætitiæ occasionem aucupari, nec
tantum sacra sed & vota facere, ut Ur-
bi publice & sibi privatim, fausta omnia
sequente mense evenirent, solebant. quæ
moribus Judæorum modernorū quivisa no-
vâ Lunâ inter vota quæ nuncupant alia sem-
per clamant טוב תאה לנו וכל ישראל.
signum bonum esto nobis & omni Israël.
 (7) Etiam more gentilium propter hu-
 jus

juſ R: C: cultus neglectum omnem miſeriam ſibi accidiffe, ſe q; gladio & fame conſumptos impii hi Idololatræ dicunt, non in memoriam revocantes, Deum O: M: propter has Neomenias in lunæ honorem celebratas, aliaque eorum peccata minatum fuiſſe, ſe abolere velle, *omne gaudium gentis, feſta ejus, Neomenias & omnes ſolemnitates ejus.* Hiſce æquâ judicii lance ponderatis, impios hos Idololatræ nomine ꝑ ꝑ Lunam indigitaffe, ſatis ſuperque patebit.

MEMBR. SECUNDUM.

ARTICULUS PRIMUS.

HActenus de verâ & genuinâ מלכת חמה Nomenclaturâ & interpretatione actum, nunc paucis videntum, quomodo apud varias gentes variè ſit culta; cum exinde haud leve huic aſſertioni, accedat pondus. Antiquiſſimus certe cultus lunæ eſt, cui quippe mox fere à condito mundo vacarunt miſeri homines, de ulteriori conſideratione

ne D: O: M: quem mente sua plene comprehendere nequirent, non solliciti, cum etiam lunæ imperium in omnia vitæ commoda delegatum, non sine admiratione suspicerent: Divinitatem itaque sensu metientes, hanc solam pro Dea, hanc pro tenebrarum & noctium, annorumque vicissitudinis (siquidem motu solis ignorato, juxta hujus cursum tempora dividere cogerentur) & tempestatum omniumque bonorum, dispensatrice, agnoscebant. Apud quas vero gentes cultus lunaris primum viguerit, non convenit inter Eruditos, nec est *הוּנּוּס עִיר אֶרֶץ אֲפִרִים מִמְּשַׁפְּחָה* *hunc ex urbe & duo ex familia* ut ajunt Rab: qui eandem tueantur sententiam. Alii Afris, nonnulli Phœnicibus, Græcis, Syris, Arabibus, SveoGothis, Babyloniiis, Chaldæis, Ægyptiis, primas partes vendicant. Major tamen pars Eruditorum, quibus & ego assentior, Ægyptiis, Chaldæis & SveoGothis prærogativam tribuit. Pro Ægyptiis sequentia pugnare videntur argumenta. (N) Chamus, cui mox post Diluvium Ægyptus sorte cecidit, ob derisum

sum Patrem Noachum, benedictione,
 opibus & religione paterna exutus, à Pa-
 rente & fratribus in Ægyptum secedens,
 primo eam excoluit, relictoque cultu
 divino, cœlestia omnium primo suspi-
 cere & adorare, Solisque & lunæ cultum
 instituere (in horum enim venerationem
 semper proclive erat genus humanum,
 & qui à vero Deo deficiebant, hæc primum
 sibi Numina animo propensissimo adsci-
 scebant) procul dubio exorsus est. (2) Plu-
 rimæ gentes hinc suam religionem acce-
 perunt: Chaldaei enim, Persæ, Arabes,
 Phœnices, Syri, Babylonii, Græci alia-
 que nationes Ægyptiorum fama & felici-
 tate, quam indefesso & antiquo suo
 Deorum cultu, sacrificiis, aliisque riti-
 bus se accepisse jactarunt, excitati, in
 Ægyptum, tanquam Celeberrimam sci-
 entia divina simul & humana Scholam,
 se contulerunt, ut disciplinarum Sacer-
 dotalium cognitione imbuti, earumque
 ope arcanorum Isaacorum facti partici-
 pes, eam quoque quam Ægyptii felici-
 tatem consequerentur. Quinimo Patri-
 archæ quoq; in Ægypto peregrinati sunt,

& Mosen in omni sapientia Ægyptiorum eruditum fuisse S: Scriptura afferit. (3) Omnes Eruditi, qui modo Philologorum & Historicorum cœtum vistarunt, & sacra oracula multoties, ab Oriente omnem religionem & superstitionem in diversas mundi plagas manasse, affirmant. Jam vero extra controversiam est, in Ægypto præ aliis Orientis regionibus, perpetuo cœlum esse serenum, & pluvias rarissimas; quæ igitur Regio, Idololatriæ inveniendæ & colendæ, aptior hac esse potuit, ubi Sacerdotibus in aprico aëre pernoctare licuit, & motus aëtherum observare, atque ex horum aspectibus fertilitatem anni aliaque plurima bona, vulgus ad indefessum cultum Deorum permoventia, polliceri. (7) Præterea Codex sacer, plurimis in locis, diserte abominationis Ægyptiacæ meminit, quia nempe Ægyptus origo fuit & principium omnis superstitionis, simulque ab hac in multas alias regiones cultus Idolorum deductus sit. (7) Hoc insuper testantur antiquissimi quique scriptores; Ex quibus omnibus adducam
tan-

tantum Lucianum in libr. de D. S. sic
 differentem. Πρώτοι μὲν ὧν ἀνδράπων,
 τῶν ἡμῶς ἰδμεν, Αἰγύπσιοι θεῶν τὴ ἐνοσίην
 λαθεῖν, καὶ ἰερεῖ ἐισαυδα, καὶ πρένεα, καὶ
 πανηγυρεῖαι ἀποδεξαί. Primi quidem homi-
 num, quos nos scimus, Aegyptii dicuntur
 & Deorum notitiam percepisse, & templa
 constituisse, lucosque & solennes conven-
 tus indixisse. Cui adjungam Herodo-
 tum, qui Aegyptios primo oracula sacra &
 caerimonias cepisse, primos etiam, aras, simulacra
 & delubra astris, statuisse scribit.

ART. SECUND.

AB AEGYPTIIS igitur exordiar. Appellata
 est apud eos ut plurimum Isis, quod
 nomen Plutarch: Graecum esse & à scientia di-
 ctum putat. Diod. Sic. ait signare antiquam
 sc: ab eternâ & antiquâ generatione; Aliàs
 quoque Isis Pharia, Domina, Regina, In-
 victa, Victrix, Triumphalis, Myrionyma,
 Linigera. Sacrae ejus peregerunt foeminae,
 quæ semet lavare & decem noctibus à ma-
 ritis separare; cum alias sine piaculo
 rem divinam facere nequirent, tene-
 bantur. Præterea etiam impurae foemi-
 nae

nã, in honorem Isidis corpora sua pro-
 stituentes, Deam suam lucri stupro com-
 parati, id sc: ejus templo consecrando,
 participem fecerunt. Aedes, sibi sacras,
 multas habuit; item columnas, monu-
 menta, atque cippos in sui honorem e-
 rectos. Semel quotannis, in Urbibus
 celebrioribus convenientes, festa in ho-
 norem Isidis celebrabant. Præter cate-
 ra sacrificia, Isidi quoque immolaban-
 tur boves, quia cornibus suis lunæ cor-
 niculatæ speciem referunt; tamen *boves*
feminas ei immolare non licet, nam Isidis si-
mulacrum muliebre est, bubulis præditum cor-
nibus: Herodotus. Ut constet Isidem ean-
 dem cum luna esse, en paucis earum
 convenientiam. Fœmineo habitu pin-
 gitur Isis, quia Luna fœmina seu uxor
 Solis vel Osiridis est, cum fasciis va-
 rii coloris, quæ varios Lunæ aspectus no-
 tant, & corona radiata, signo, vel lunæ
 corniculatæ, vel lucis lunaris & propriæ
 & a Solæ acceptæ, vel sanctitatis & Di-
 vinitatis, sub quâ sunt cornua duo, lu-
 næ illuminationes falcatas indicantia:
 color autem fuscus circa coronam & ni-

græ vestes, vel occultationes & obumbrationes designant, vel quod radii lunares non ex se existant, sed aliene Solis lumine ogeant.

ART: TERT:

Relictis Ægyptiis, PHÆNICES visitabō, Illi Lunam insignierunt nomine ASTARTES: quod originem suam debet vel Syriacho *Astarub*: hisce maximam fœnerantur lucem verba prælata à Mor Isaac Syro in ejus Cosmographia: *Astarub est Sidus de septem errantibus, quæ etiam vocatur genetrix vel obstetrix, eo quod ipsa velut Mater sit omnium rerum, omnium productrix, omnium quæ in mundo sunt nutritrix & conservatrix.* vel Hebr: אַשְׁתָּרֵת *lucis*, quod sc: hæc Dea præ aliis maximè culta sit in lucis, & quidem plurimis in locis tam in Syria quam Europa, unde à pluralitate locorum nomen plurale sit nacta: autore Seldeno. Vocem אַשְׁתָּרֵת omnino, præter significationem luci aliasque plurimas, etiam denotare Astartem vel Astartes simulachra, patet & ex 1. Reg: 18: 19. ubi de Prophetis Baal (Solis) & אַשְׁתָּרֵת (lunæ) quo,

quos, ad Eliam, in montem Carmel, se conferre non permisit Iesabel, & ex Jud. 2: 13. Cap. 3: 7. 1 Sam. 7: 4. si hæc loca parallela accuratè examinentur. Eandem vero cum Luna esse apparet, tum ex Testimoniis Luciani Samos: in libr: de Deâ Syriâ, ἐν τῷ καὶ ἄλλο ἱερῷ ἐν Φοινίκῃ μέγα, τὸ Σιδωνίῳ ἔχουσι, ὡς μὲν αὐτοὶ λέγουσιν, ἀστέρῃς ὄσι. Ἀστέρῃν δὲ ἐγὼ δοκέω σελαινὴν ἔμμεναι. Est & aliud templum in Phœnicia, quod Sidonii habent, atque ut ipsi dicunt, est Astartes, Astartem autem ego puero lunam esse. Et Herodiani L: 5. cap: 6. Hanc sc: Lunam Afri vocant Uraniam; Phœnices Astroarchen, (quod nomen cui melius convenit, quam Luna, quum hæc Regina sit reliquorum Astrorum) Lunam esse affirmantes. cum ex insigni ejus, cornuto sc: capite tauri; Astarte enim capiti suo tanquam regni insigne tauri caput imposuit, Euleb: ex Sanchuniatone. Lunam autem corniculatam taurino capite representari, נבון נרן נרן נרן luce meridiana clarius est.

ART. QUARTUS.

RECTA viâ hinc pergerem ad Arabes,

nisi me paululum detinerent AFRI, eam
à pluviam. e. CÆLSTEM VOCANTES. Ceudocent
 Philastrius Hæres: 15: *Alia hæresis est in Ju-*
deis, quæ Reginam, quam & fortunam cæli nun-
cupant, quam & (Idiomate sc: suo) Cæle-
stem vocant in Africa, Et Tertulianus in
 Apologer: *Unicuique provincie & civitati*
suus est Deus, ut Syriæ Astartes, ut Arabia
Dysares, ut Norici Belenus, ut Africa Cælestis.
 Cui alias quoque nomine Cælestis
 Virginis & pluviarum pollicitatricis ve-
 nit. Nomen Cælestis, Lunæ indidisse
 eos puto, vel à loco, Cælo sc: ubi splen-
 det, Gentiles enim Cælum palatium
 Deorum esse credebant, & omne quod
 in Cælo videbant, Deum esse putarunt.
 Vel à mirabili ejus in hæc inferiora effi-
 caciâ, ex diutina quippe & accurata ob-
 servatione animadverterunt, eam lumi-
 ne suo tenebras pellere, suo tepore &
 salutari humore sata & res alias Solis æ-
 qua combustas refocillare, fluxum etiam
 & refluxum maris à Lunæ potestate depen-
 dere. Jam ARABES Iustrabo, qui *solos pro Diis*
habent, Dionysum & Uraniam. Ac Dionysum
quidem Urotalt, Uraniam vero ALILAT appellant.
 dicent

dicente Herodoto in Thalia. Ei succenturiatur quoque; Arabs Abensibal Astemoni, qui sic insit: *Serviebant antiqui, inter alios falsos Deos, etiam uni quam Alilath vocabant, & ajebant illam lunam esse, appellabant autem eam Alilath, eo quod ipsa Domina sit & Regina noctis.* Hæc vox sive ab Arab: *Alilath* nox, vel Hebr: לילה *nox*, vel לילת *noctis Deus Deave*, vel ab נהלן נלן *Numen Numinum* deducatur, perinde erit. Varia lunæ obtulere sacrificia, in solennibus diebus in honorem ejus indicatis, & festa celebravere. Die nempe sexto Mensis Nisan mactarunt taurum, quem deinde occidente sole comederunt: mense decimo eis *Canum alter* sacra fecerunt Lunæ. Præterea, uniuscujusque mensis die 27, cum nempe Novilunium apparere cœpit, egrediuntur in templum quod habent in Monasterio Cadensi, ibique rem divinam faciunt *Σελήνη* id est Lunæ.

ART QUINTUS.

Nunc pergo ad ROMANOS. Quibus LUNA dicta est. Varia quoque alia nomina, à diverso ejus in hæc sublunaria effectu.

effectu, et imposuere; Cujusmodi fune,
Juno, Lucina, Venus, Diana, Hecabe, i-
tem Soror, Uxor & Regina Solis. Quo
 respectu Luna, quo vero Diana & He-
 cate nominata sit, egregiè monstrat Pru-
 dentius Libr: i. contra Symm: Quos ver-
 sus adducere non pigebit.

Terque scias eadem variare figuras.

*Denique cum Luna est, sublustri splendet amictu,
 Cum succincta jacet calamos, Latonia Virgo est.
 Cum subnixâ sedet solio, Plutonia Conjunx,
 Imperitat Furiis & distat jura Megara.*

Lunæ & Soli primus ædes consecravit,
 T. Tatius Sabinorum Rex, & Noctiluçæ
 nomine culta est in colle Palatino. Ap-
 pud Græcos quoque Solenni religionē
 templa ei ædificata sunt, & Taurus vi-
 ctima datus. Plura de ejus festis, victi-
 mis & Templis, tam apud Romanos, quam
 Græcos, adducere supersedeo. Cum de
 his satis agant in suis scriptis Historici &
 Poëtæ, quæ consulat Lect: Ben: si placet.

ARTICULUS SEXTUS.

Am ad nostros Majores, Svecos sc. &
 Fenno me confcio. Hos Antiquissi-
 mos

mos esse populos, argumentis firmissimis probavere. Doct: P: Bång Olim Episc. Viburgensis in suo libro de Priscorum Sveo-Gothorum Ecclesia: D: Rudbeck. in sua Atlanticâ: Generos: D. M. Gyllenstolpe in descr: Sveciæ. Quæ hic ob brevitatem operis repetere non possum, sed B: L. ad eos mitto. Quod autem Solem atque Lunam coluerint nostri majores, non mirum est. Aspectu enim & colloquio Supremi numinis privati, ex mentis imbecillitate, in admirationem horum prolapsi sunt; cum hæc interdum sese occultare, interdum manifestare, se in horum absentia plurima pati mala, hæc lucis, caloris, rerumque multarum, ad vitam, cum hominum, tum animalium, tuendam necessariarum, fontes esse, deprehenderent. Primum de SVECIS. Tituli hujus honorarii hic plurimi erant, & quidem præcipue Måne / Tungel / Sylle / Nanna / Horne / Item Himmelens Drottning sicuti terra appellata Jordenes Drottning. Nec non Solens Frigga eller Frilla. adhuc Aves Dga. Dies Sacros & festa ei dicarunt plu-

rima, præcipuumq; erat, festū illud magnū & commune, in honorem Solis, Lunæ, Terræque, in plenilunio celebratum. Unde & multi rati sunt, lunam majori honore tractatam fuisse, quam Solem aut Terram, siquidem plenilunia tam accurate & solenniter observabant. Convivia splendida & magnifica in memoriam annorum 19, quibus paræctis, sol & Luna, quorum honoribus istæ omnia consecrata fuerunt, ad eadem Novilunia & Plenilunia revertebantur, continuis 19 diebus, initio, à primo festi Julii die, facta, frequentarunt.

Præterea multum quoque temporis ludis celebrandis impenderunt, & continuis 19 diebus noctibusque mensas lautis cibus onustas, reliquerunt, persuasi, à Sole, Luna, Terræque, iterum eis uberem annonam & proventum omnium rerum redditum iri, toto isto revolutionis cycli tempore. Inter victimas, quarum insignem habuere numerum, præcipuæ erant victimæ humanæ. Homines autem immolandos, primum, ut terræ gratificarentur, puteo Sacro immer-

gebant: postea in honorem Lunæ in luce
 sacro suspendebant: tandem quo hoc
 sacrificium etiam Soli acceptum fieret, i-
 gne cremabant. FENNOS quoque Lunam
 coluisse certum est. Operæ pretium erit
 allegare Testim: M: Mich, Agricolaæ E-
 pisc: Wiburg: quod nobis tradidit D: P:
 Bång in citato libro: Is in præfatione
 sua ad Psalt: David: Fennorum Deorum
 & Dearum nomina & officia rythmicè
 enumerans hæc quoque subjungit.

Palweltin myös palio munta/
 Kiwei/ Canno/ Låhdei/ Nuringot/
 Elluta /

quod sic Suetice exponit, D: Bång.

Fast mera dyrktes Stjernor och Måna/
 Med Solen den stoora Himmels kona.

Libenter adhuc enumerarem, quomodo
 apud Saracenos, Gallos, Germanos,
 Persas, Americanos & alias omnes nationes
 per univèrsam orbem, divinus honor
 lunæ tributus fuerit. Cum vero tempo-
 ris brevitatis id prohibeat, & omnis קטן
 נמו Prolixitas molesta sit, ea omitto.

MEM.

MEMBRUM TERTIUM.

ARTICULUS PRIMUS.

Juxta instituti rationem, breviter quoque, quali sacrificio, hanc Reginam Cœli, Israelitæ honorarint, explanabo. Israëlitas voto se obstrinxisse, ad hæc libamina offerenda, exinde probari potest, quod dicant se huic suffire velle & libare libamenta, ne ultra Omni bonorum affluentiam careant, ac fame & gladio consumantur, sed ut, sicut antea, sibi bene sit, Nec obstat phrasis Biblica עָשָׂה בְּעֶשְׂרֵי פְעֻלָּה *Faciendo faciemus omne verbum, quod exiit ex ore nostro*, quin hæc assertio firmo steterit; cum non quemcumque sermonem, ut sæpius solet, sed vota prolata de faciendis sacrificiis in honorem Regine Cœli, denotet: ac hunc quidem sensum hic omnino amplectendum esse (vadeat v: 25. ubi hæc phrasis explicatur, Duplicis meminit Propheta sacrificii, aridi nimirum & liquidi. Aridum describitur primo

mo

mo vocabulo לקטור *ad adolendum vel suffiendum* quod a Rad. קטר *adolevit, sufficit, suffitum fecit, Leighius sacrificavit & quasi odorem gratum Deo exhibuit, in summum aut vapores resolvit odoramenta.* Materia suffitus procul dubio erant thuræ variæque aromata, quæ incenderunt ut grato hoc odoramento Idolum suum placarent. Deinde nomine כונית, quæ vox in tota S. Sc. non nisi bis apud hunc Prophetam occurrit. Aliqui id originem suam trahere existimant à Rab: כוה *incendit, accendit, aduffit*, atque sic לעשות כונית *ad faciendum accensiones, vel ad faciendum Collyridas*, quæ panes ad ignem torrefacti sunt, vertunt. Plerique ab Hebr: כו *aperavit, paravit, preparavit*; quod parabiles sint, vel quod figura iustius stellæ in cuius honorem offerebantur illis imprimeretur. Nec desunt, qui à כוה Deastro, quod idem cum מלכת esse putant, & à mulieribus cultam, deducunt. Nonnulli à Rab: כוה, *intendit, intentus suis, studio vel studiose & data opera aliquid egit*, derivant; quia illis conficiendis

maximopere & certatim quasi essent in-
 tenti & defixi, vel omnes suas cogitati-
 ones unice eo referrent, & plane an-
 xii essent, quomodo hæc bene confice-
 rent & ordinarent. De hujus vocis in-
 terpretatione non minus inter se digla-
 dianur docti, quam de vocis תבלים. Rab:
 Sal: Jarchi, cui suffragatur Hugo Groti-
 us, his placentis effigiem magnæ cujus-
 dam stellæ, quam & Reginam Cæli di-
 xerint, fuisse impressam, refert. Fran:
 Junius liba quædam ἐκλυπα seu certas for-
 expressas habentia, pro ratione Idolo-
 rum, quibus erant offerenda, appellat.
 Forsterus & Avenarius peculiarem radi-
 cem fuisse dicunt. Olympiodorus Πέμ-
 ματι, quæ vox in genere notat *Omne id-*
quod coquitur, in Specie vero *certum*
quoddam placentæ genus ut vult scapula,
 vocat. Crysoftomus & Tremellius per
 πόπανα vertunt, quas Suidas πλακίδια
 πλατέα καὶ λεπία καὶ περιφερῆ Placentas
latas, tenues & orbiculatas fuisse, ac in
 sacrificiis usitatas ait. Alii per πόπανα
 effigiatas illas apud Romanos placentas,
 effigiem Idoli illius, cui libabantur, con-
 tinen

nentes, intelligunt. Seb: Schmidii fe-
 re ea est sententia, quod vox כונים non
 sit pure Hebr: sed assumpta ab iis gen-
 tibus, unde iste cultus acceptus sit à Ju-
 dæis. Placentas, ex farina & aqua sub-
 actas, quinimo oleo & vino commixtas,
 pistas & effigiatas, in Lunæ honorem
 oblatas, (forte etiam peculiaris formæ
 & speciei, atque in solo hoc cultu Idolo-
 latrico usitatas, peculiare siquidem no-
 men sortiti sint) per ד omnino indigi-
 tari ex ipso textu probari potest. Ubi hæc
 occurrunt לשלש בצק לעשות כונים de-
 psunt *massam* (vel ut alii subigunt, con-
 eundunt, conspergunt, *pastam, conspersi-*
onem. Quidam adipem q. d. mulieres
 pinsunt farinam optimam, quæ adeps
 frumenti dicitur Deut. 32: 13. Ps. 81: 17.)
ad faciendum placentas. Præterea nihil
 obstat quin hoc dicere possim, cum
 Græci quoque placentas hujusmodi effi-
 giatas lunæ sacrificarint, quæ exinde
 Σεληνιαί i. e. *placenta lunata* vel effigiem
 lunæ habentes appellabantur.

ART: SECUND.

Alterum Sacrificium erat liquidum & venit nomine **לִבְאִין** libaminis, quod oritur à Rad. **לָבַד** Fudit, effudit, perfudit liquore aliquo, libavit, obtulit Deo liquida, aquam, vinum, oleum: applicatur in Scriptura ut plurimum effusioni libaminum in Sacrificiis Judæorum. LXX vertunt **σπένδη**, quod juxta Svidam est **ὄντα ἐκχυσίς ἐπὶ τιμῆν δαιμόνων vini effusio in honorem Deorum.** B. Doct. Lutherus Trancloffet. Quid autem libarint ex textu non constat, probabile tamen est eos libasse **לִבְאִין** vinum libaminis, sic appellant Hebræi omne vinum quod idololatriæ inservit: & oleum, eum hæc, tam in sacrificiis Mosaicis Deo vero oblati, quam gentilium, usurpata sint. Sic **מִכּוֹנֵיתָא דְרִישָׁא וְעַד שׁוֹפְרָא דְרַעְוֵי** a pilo capitis, usq; ad unguis pedum, ut a-junt Rabb: seu ad finem hujus opellæ per Divinam gratiam perveni. Quod si non sint limato adeo & florido stylo ut oportuit elaborata, facile veniam dabis L.B. si modo brevitatem temporis reputaveris

ravēris. Boni itaque, exilem hunc labo-
 rem consule, nec, sicuti pessimus mos
 est seculi, malevolo dente carpe, quod
 hic non nova aliqua & prorsus antea i-
 gnota appareant; id quippe nec præsta-
 re valent Viri Eruditissimi, multo minus
 ego, *cum nihil jam dicatur, quod non dictū sit prius:*
 sed potius Deo supremo, cæli terræque
 Creatori gratias devotas age, quod ex im-
 mensa sua gratia & misericordia, nos,
 hisce errorum tenebris pulsos, verbo suo
 salvifico illuminarit, & indefessè precum
 Thura liba, ut ad seculi finem hac
 gratia nobis frui
 liceat,

Πάτερ ἁγίασον ἡμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου,
 ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά ἐστι.

